

Jordi Galí i Farrés

**ALCALDES DE GIRONA
1931-1939**

EXPÈDIT DURAN I FERNÁNDEZ

EXPÈDIT DURAN I FERNÁNDEZ

(Alájar, Huelva, 1904 - Caracas, 1974)

Fins a dia d'avui, Expèdit Duran i Fernández ha estat l'únic alcalde de la CNT a la ciutat de Girona. Provenent d'Elda però originari d'Alájar, va arribar a la demarcació de Girona en temps de la Segona República, i ràpidament s'integrà en els moviments llibertaris de Salt, on va ser professor de l'Escola Racionalista. Militant i dirigent de la CNT-FAI, va tenir una participació activa tant en els fets del 6 d'octubre de 1934 com en els del 19 de juliol de 1936. A partir d'aleshores, ja durant el convuls període de la Guerra Civil, es va convertir en una figura clau de la rereguarda gironina: primer va presidir el Comitè Antifeixista (1936) i, immediatament després, el Consell Municipal de la ciutat (1936-1937). Arran dels Fets de Maig, però, es va veure forçat a abandonar l'alcaldia, i no trigaria a marxar de l'Ajuntament i de la ciutat. L'any 1939 es va exiliar, primer a França i després a Mèxic, tot i que va passar la darrera etapa de la seva vida a Veneçuela, on va morir el 1974.

D'Alájar a Elda. Poques notícies abans de l'arribada a Girona

Segons els documents identificatius generats en exiliar-se, Expèdit Duran i Fernández –també *Expedit*, *Exposito* i fins i tot *Expósito*– va néixer el dia 20 de maig de 1904 a Alájar, un petit poble situat al nord de la província de Huelva. Va ser en territori andalús, doncs, on el futur alcalde de la ciutat va fer les primeres passes. Tanmateix, en aquell moment Alájar estava patint els efectes d'un procés emigratori: alguns dels seus habitants abandonaven les terres natives en busca de millors oportunitats, ja fos a Huelva mateix –sobretot a la Cuenca Minera– o més lluny a Catalunya i el Llevant. Una de les famílies afectades per aquell procés podria haver estat la seva. I és que semblaria que essent encara molt petit va arribar a la zona d'Alacant acompanyat dels pares. Algunes fonts apunten que el seu primer destí va ser Elx; però fos on fos, el cert és que al cap d'uns anys l'activitat de Duran estaria localitzada a Elda.

Dins d'una regió en fase de creixement industrial, Elda s'havia

convertit en un important focus d'atracció de població, de gent vinguda de contrades properes, i també llunyanes, per treballar a les fàbriques de la localitat. Paral·lelament, tal com d'igual manera va succeir a les ciutats veïnes d'Elx, d'Alcoi i d'Alacant, s'anaren configurant grups proletaris amb consciència de classe, cada vegada més actius. D'aquí, doncs, l'existència d'un ambient obrer i reivindicatiu, del qual també va participar el jove Expèdit Duran. Seguidor de les tesis de Francesc Ferrer i Guàrdia, aviat es convertiria en un dels mestres de l'Escola Racionalista d'Elda.

El professor Expèdit Duran, a l'extrem esquerre de la imatge, a la fila del mig, amb alumnes de l'Escola Racionalista d'Elda. *Escuela del Sr. Durán, en sede CNT. Curso 1930-31.* CEFIRE, 1930-1931 (autor desconegut)

Creada a principis de la dècada de 1920 i vinculada a la Federació Local de la CNT-FAI –fins al punt d'ocupar les mateixes dependències–, l'Escola Racionalista d'Elda era una escola llibertària, igualitària i laica, uns principis que s'ajustaven a la perfecció als ideals de Duran. Compromès amb un ensenyament basat

tant en l'autonomia individual com en la formació integral de la persona, allí va compartir professió, a cavall entre el final de la Restauració i la Segona República, amb altres mestres d'inspiració lliurepensadora i àcrata, cas d'Antonia Maymón i de Vicente Galindo –altrament conegut com a *Fontaura*. També, és clar, va compartir coneixements i pensaments amb nombrosos alumnes, i aquest sembla que va ser el cas del jove Manuel Bellot Orgilés, qui, cenetista com ell, arribaria a ser alcalde d'Elda durant el període 1936-1938. Òbviament, Bellot no va ser el seu únic alumne: molts altres fills i filles de famílies treballadores, reunits indistintament sota un mateix sostre, van passar per les classes d'aquell professor actiu i combatiu.

Durant aquell període és possible que, a més de les tasques docents, el futur alcalde de Girona participés en diversos actes polítics. Per exemple, el març de 1931 el *Diario de Alicante* (p. 1) informava d'un míting celebrat al municipi veí de Petrer per demanar l'amnistia de presos polítics i socials. Segons la notícia, hi van prendre la paraula representants de diverses formacions, “y en nombre de la C.N.T. el camarada Durán”. Ja en temps de la República, a finals de setembre de l'any 1933, tant la capçalera *CNT* (21-09-1933, p. 3) com *Solidaridad Obrera* (21-09-1933, p. 1) anunciaven que un orador de nom Expèdit Durán prendria part en un míting convocat per la Federación Local de Sindicatos Únicos de Barcelona a la Plaça Monumental de la ciutat comtal. En el primer cas s'especificava textualment que era un militant provinent d'Alacant; en el segon, de Llevant. Al cap de dues setmanes, el mateix òrgan de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, *Solidaridad Obrera* (10-10-1933, p. 2), reproduïa les paraules que havia dit “el compañero levantino” –d'igual nom i cognom¹– en un acte anarquista organitzat en aquesta ocasió per l'Agrupación Pro Cultura Faros. Hi estaven recollides així:

---

1. En tots aquests casos no s'especifica el segon cognom, però tot indica que es tractava de l'Expèdit Duran que més tard seria alcalde de Girona.

EXPEDITO DURAN

“No hemos venido a pronunciar un discurso lacrimógeno henchido de frases bonitas y lamentos sentimentales, sino a sintetizar en un grito magnífico la intensidad del dolor del pueblo, que quiere la libertad amplísima de sus hermanos encarcelados” —comienza diciendo el orador.

“Aquí estamos los anarquistas de la F. A. I. para dar un mentís a los que han pretendido enlodar lo más auténtico y específicamente anárquico, que es la Federación Anarquista Ibérica.”

Hace la apología de los héroes de las luchas proletarias. Dedicar grandes elogios a los anarquistas que hicieron del atentado personal un arma para la revolución, ya que siempre es meritísimo echar a tierra un tirano. Explica por qué luchan los anarquistas y por qué tienen confianza y fe en la revolución, y dice que el día que el proletariado se lance a la calle pasarán a cuchillo a cuantos han intentado patear el organismo confederal, que es lo esencialmente más revolucionario. Dice que los anarquistas no son perturbadores, sino los que más que nadie luchan por instaurar en la vida el orden social, que no se fundamente en ametralladoras ni asesinatos [...]

Per altra banda, quant a la seva vida personal, per aquelles dates Expèdit Duran ja mantenia una relació sentimental amb Josefina Leal Rico, la que fou la seva dona. Nascuda el 1913 a Elda mateix, la Josefina es dedicava —segons els registres mexicans d'estrangers de l'any 1939— a les tasques de la llar, a *su hogar*, tot i que és molt probable que en ocasions treballés de mestra al costat del seu marit, ja que apareixen junts i envoltats d'alumnes en algunes fotografies escolars, tant a Elda com més tard a Salt. Fruit d'aquesta unió sentimental va néixer, pels volts de l'any 1932, una nena de nom Lilibiana Duran Leal —també *Liliana*, *Lidia Ana* i *Durán*. I tot, abans que la família abandonés

les terres alacantines i enfilés cap al nord, cap a les comarques gironines.

Els anys republicans a Salt

Casualitat o no, Expèdit Duran va arribar a Salt vers 1933, precisament el mateix any que Joaquim Trias i Coll hi fundava una Escola Racionalista. Aleshores, Salt era una localitat eminentment industrial, amb una gran importància d'un sector, el tèxtil, que hi estava representat amb fàbriques com la Coma i Cros i la Gassol. Hi havia, per tant, una nombrosa població treballadora, encarregada de fer sentir al poble les reivindicacions del moviment obrer. No hi mancaven organitzacions sindicals ni entitats de base proletària, cas del Centre Obrer de Cultura Floreal, que albergava les oficines de la CNT local i, també, l'Escola Racionalista. Va ser justament allà, a l'actual encreuament del carrer Major amb el carrer Llarg, on Duran va reprendre la seva activitat com a professor i com a militant anarcosindicalista.

L'Escola Racionalista de Salt, igual que la d'Elda, tenia estrets lligams amb el moviment llibertari i anarquista, i estava inspirada en el model d'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia. Era activa, aconfessional i mixta, i seguia uns corrents pedagògics moderns, característiques que la convertien en una alternativa de les escoles nacionals i religioses. A tall d'exemple, en el seu Reglament –donat a conèixer per Pere Cornellà (1979)– s'hi feia constar com a principi bàsic: “Nuestra enseñanza se consigna en que el niño aprende y es capaz de aprender por si mismo cuanto le haga falta”. En el mateix document, a més, s'hi defensava la importància d'ensenyar a aprendre, la necessitat del professor de comprendre els alumnes i el refús d'un ensenyament de tipus dogmàtic i no científic. Considerant tot això, no és d'estranyar que un dels testimonis recollits per Josep Maymí en el llibre *La Girona convulsa* (Maymí 2004, p. 76) digués que l'Expèdit “era foraster i feia de mestre aquí, a La Floreal”, on s'hi havia muntat “una escola d'aquestes avançada, avançada d'idees”.

A l'escola del Centre Obrer, Duran, acompanyat de la seva dona, que sembla que també hi treballà, va ser el professor d'un grup de nois i noies de famílies dedicades sobretot a la indústria tèxtil. I ja els ensenyés a llegir, a sumar o a dibuixar, el cert és que dècades després algun d'aquells alumnes –seguint amb els testimonis enquestats per Maymí– el recordarien com un mestre seriós, que imposava un cert respecte. Ara bé, l'activitat del mestre i de l'escola es veuria alterada ben aviat. El dia 8 de desembre de 1933, en el marc d'un escenari polític dominat ja per la dreta –les dretes havien guanyat les eleccions generals del novembre–, el local de la CNT al Centre Obrer va ser clausurat; tot un preludi del que vindria. I és que com a conseqüència dels Fets d'Octubre, un nou decret de clausura afectaria tot l'edifici i, amb ell, l'Escola Racionalista, que no podria reprendre l'activitat fins al mes d'abril de 1936.

Expèdit Duran, a l'extrem dret de la fotografia, amb alumnes de l'Escola Racionalista de Salt. La senyora que té just al costat podria ser la seva dona. Autor desconegut. Arxiu d'imatges de l'Ajuntament de Salt. Fons Jaume Valls, 1933.

Com tants altres militants obrers, Expèdit Duran també va participar en l'aixecament del mes octubre de 1934. Des de la

seva arribada a Salt s'havia integrat en els nuclis anarcosindicalistes locals i s'havia compromès amb la seva lluita llibertària i obrera, i els dies 6 i 7 d'aquell mes, home d'acció com era, immers en aquell clima vaguístic i revoltós que s'havia desencadenat arran de l'entrada de tres ministres de la CEDA al govern de Lerroux, no es va quedar de braços plegats. Es va mobilitzar. Segons els estudis de Josep Maymí, la nit dels fets, juntament amb Iu Bohigas –soci del Centre Republicà saltenc–, es va dedicar a recórrer les poblacions veïnes de Bescanó, de Bonmatí i d'Anglès en cerca de reforços per a l'alçament que estava tenint lloc a la ciutat de Girona. Tanmateix, sembla que els resultats de la recluta van ser mediocres, i que la concentració de voluntaris que s'havia acordat per a les 6 de la matinada a la seu dels republicans gironins, al carrer del Carme, no tingué l'èxit desitjat. Justament aquell mateix matí, l'aixecament encapçalat a la ciutat per Joaquim de Camps era definitivament sotmès per l'exèrcit. I llavors arribarien les persecucions i les mesures dràstiques, entre les quals el tancament de l'escola de La Floreal.

La clausura de l'Escola Racionalista va privar l'Expèdit d'ensenyar, sembla que després va treballar de xofer, però no pas de continuar amb la seva faceta d'activista anarcosindicalista. A finals de 1935, per exemple, va participar en un míting celebrat al Coliseu Imperial de Girona en contra de la guerra, del feixisme i de la pena de mort. L'acte estava organitzat per un grup d'obrers de filiació anarquista i llibertària, i va transcórrer sense incidents, de manera que "las precauciones adoptadas por la policía fueron innecesarias" (*Hoja oficial de la provincia de Barcelona*, 30-12-1935, p. 9). Ja al mes de març de 1936 va encapçalar una reunió celebrada al mateix indret. Amb la presència, entre d'altres, de Bonaventura Durruti, s'hi van acordar diverses peticions, com l'alliberament de presos polítics i socials o la derogació de les lleis de ganduls i d'ordre públic. Sembla ser que per aquella època, a més, Duran ja mantenia relacions amb altres nuclis anarquistes. Per exemple, segons el relat d'alguns testimonis s'havia arribat a desplaçar amb bici-

cleta a Orriols per trobar-se amb els elements anarcosindicalistes allí actius.

Per tot això, el futur alcalde de la ciutat s'aniria convertint en un dels màxims exponents anarquistes, i concretament faistes, de Salt i de les poblacions veïnes. Un protagonisme que va compartir amb Eduard Pardo, d'origen valencià i també arribat a Salt durant la Segona República. Ambdós van tenir un paper destacat en la creació del Comitè Antifeixista de Salt. Això, però, seria després del cop d'estat franquista, un cop que Duran visqué de ben a prop, a Girona ciutat.

L'esclat revolucionari i el protagonisme creixent

Després de jornades de rumors i d'incertesa, l'aixecament militar finalment va ser un fet, un fet que a Girona es concretà la matinada del 19 de juliol. Ja unes hores abans, el dia 18 al vespre, membres de la Federació Local de Sindicats, de la CNT i de la UGT s'havien reunit al cafè Norat per parlar de la delicadesa de la situació, tot acordant proclamar una vaga general per a l'endemà. A la matinada, però, els destacaments de l'exèrcit van sortir de les casernes i van proclamar l'estat de guerra, alhora que diversos individus de l'extrema dreta, falangistes i carlins, s'afegien armes en mà a l'alçament. Davant d'aquesta situació, la resposta dels partits revolucionaris i de les organitzacions sindicals, de les forces antifeixistes en general, no es féu esperar. I l'Expèdit, és clar, no hi va faltar.

Aquella nit, un altre dels que també es va mobilitzar per impedir el triomf de la insurrecció va ser Miquel Gayolà, un dels dirigents del POUM, que acompanyat de Dídac Tarradell es traslladà al Torín, a la Devesa, per concentrar-se amb la resta de companys antifeixistes. Segons els seu testimoni –recollit per Maymí (Maymí 2004, p. 61)–, en arribar al Torín ja hi havia una bona colla de militants reunits, i “contínuament anava arribant gent, però vàrem esperar que hi fossin presents els més responsables. De Salt havia de venir en Salvador Pinyol, l'Expèdit Duran ja hi

era... Què havíem de fer?” Així doncs, d’acord amb aquestes paraules, des de primera hora del matí Duran es trobava localitzat a Girona, decidit a prendre part activa en la sufocació del cop. Abans de passar directament a l’acció, però, els allí clandestinament reunits van acordar un seguit d’actuacions, com la constitució d’un Front Antifeixista, amb Duran com a membre en representació de la FAI, o l’organització de grups armats, que per cert no van arribar a actuar. I és que amb el pas de les hores els insurrectes van anar perdent força, i abans d’acabar el dia es van rendir. Havia arribat l’hora, per a les forces antifeixistes, de fer-se càrrec d’una situació agitada, revolucionària. Fou en aquest context on la figura d’Expèdit Duran aniria adquirint major rellevància, tant a la ciutat de Girona –cada vegada més– com a Salt.

Malgrat trobar-se durant aquelles primeres hores a Girona ciutat, que és de fet on es concretà el cop, Expèdit Duran va tenir un paper destacat en l’evolució de Salt durant la Guerra Civil. Res d’estranyar tenint en compte que, juntament amb el ja esmentat Eduard Pardo, fou una de les figures clau del Comitè Antifeixista de la població, una organització dominada per un nucli de faistes del qual ells, de manera destacada, formaven part. Així ho explica, més àmpliament i detallada, Josep Maymí (Maymí 2001, p. 109):

Expèdit Duran i Eduard Pardo foren les ànimes del comitè antifeixista de Salt. Sembla força clar que la presència de la FAI a Salt s’accentua a partir del moment en què tots dos viuen i treballen a la població. A poc a poc s’anirà consolidant una militància entorn d’aquestes figures i d’altres que determinarà l’actuació de diversos grups de milicians, no només a Salt o a Girona, sinó també a altres poblacions, entre les quals hem d’incloure els de Bàscara i Orriols. Cal tenir present que tots dos tenien contactes amb gent del sindicat a Barcelona, fet que indica que no són un cas aïllat, sinó que formaven part de l’organització, almenys a nivell formal, amb totes les de la llei.

Així doncs, tant Expèdit Duran com Eduard Pardo, “inspiradores” del Comitè de Salt tot i no figurar a les seves llistes de membres constituents, van ser dos protagonistes principals d’aquell nou ordre revolucionari, el que ells mateixos –en certa manera– s’encarregarien de preconitzar i de materialitzar. En aquest sentit, juntament amb altres membres d’una organització antifeixista que, per cert, assolí altes quotes de poder, van dur a terme diverses accions directes i també diferents actuacions polítiques, com ho demostra la reunió que en una ocasió van mantenir al Govern Civil de Girona, amb “les armes tota l’estona penjades”, per abordar amb les autoritats un conflicte laboral que s’havia originat a la fàbrica Coma Cros (Maymí 2001, p. 102). Heus aquí com molts anys després de tots aquells fets, l’Expèdit encara era recordat per a alguns com “el científic”, com “el cervellet” d’una organització, el Comitè Antifeixista de Salt, que no fou l’única que comptà amb el seu lideratge. També a la ciutat de Girona va ser, des del primer moment, un dels homes forts del Comitè Executiu Antifeixista.

S’havia mobilitzat abans i durant l’aixecament, i després de la rendició dels militars la nit del dia 19, la participació de l’Expèdit en els esdeveniments que se succeïren a la ciutat de Girona no va decaure. Ni molt menys. Ja era membre del Front Antifeixista des de bon començament i, un cop els seus integrants hagueren decidit de fer-se amb el control de la ciutat i de constituir-se –en conseqüència– de manera definitiva, Duran va passar a formar part del Comitè Executiu Antifeixista, un òrgan amb poder de direcció i de governació que ell, juntament amb l’exalcalde Miquel Santaló, va presidir. I tot, tenint present que durant aquells primers compassos de Guerra Civil, els membres d’aquella organització van arribar a ser, en detriment dels regidors de l’Ajuntament, els veritables administradors de la ciutat.

Rostre d'Expèdit Duran extret del document d'identificació que li expedí el Servei de Migració de Mèxic l'any 1939. Archivo General de la Nación de México, Registro Nacional de Extranjeros en México, 13-04-1939.

Igual que les del Comitè Antifeixista, les actuacions de l'Expèdit durant aquelles primeres jornades de guerra i revolució van ser transcendents, i no passarien inadvertides. A tall d'exemple, el dia 20 de juliol mateix, després que diversos grups d'incontrolats assaltessin la Central Lletera, el magatzem de can Sobrequés o les esglésies del Sagrat Cor i de Sant Feliu, diversos representants del nou ordre es van reunir a la Devesa per abordar la situació. I això és el que en recordaria un dels allí presents, Miquel Gayolà, temps després (Fabre 1984, p. 25): "Hi va parlar en Quera, en Duran, dirigent de la CNT que va ser alcalde de Girona, i no sé qui més. En Duran acabava d'arribar de Barcelona i va explicar la situació. Vam demanar sobretot que s'acabés la destrucció, i es va acabar". En canvi, el que no es va acabar van ser els escorcolls, les detencions, els tiroteigs, les morts. "El dia 22 en tornar a casa, es va oir un gran tiroteig que procedia del caril-carretera de Barcelona", apunta Antònia Adroher a les seves memòries (Adroher i Rosa 2001, p. 259-260). Pocs minuts després li comunicaven que el seu company sentimental, el mestre Dídac Tarradell, estava greument ferit: "La ferida és greu. Una bala disparada de molt a prop li ha travessat els dos canells i el

ventre de costat a costat. Ha estat un tiroteig entre companys del front antifeixista i un grup de carlistes, reunits als afores de Girona". Al cap de 48 hores, Dídac Tarradell es convertia en el primer caigut antifeixista. Temps després se sabia que la bala que li ocasionà la mort va ser disparada, accidentalment, per un company de lluita: un tal Expèdit Duran (Clara 2006, p. 128).

Amb tot, la dolorosa mort de Tarradell no va deturar l'activitat del Comitè Antifeixista. Tampoc la del seu "actiu president", "el ciutadà Expedit Duran", que malgrat "les múltiples ocupacions pròpies del seu difícil i agobiós càrrec", desenvolupat –siguït de passada– amb "l'encert més remarcable", el dia 31 de juliol va trobar uns minuts per atendre el redactor informatiu de *L'Autonomista* (31-07-1936, p. 3). "Ens ha dit que havia quedat constituïda la nova secció de metralladores de les Milícies Antifeixistes", comentava el redactor aquell mateix dia, tot afegint: "També ens ha manifestat que la C.N.T. s'havia oposat a una llista de persones que tenien de formar part del nou Ajuntament de Girona, per creure que no representaven a la vertadera classe obrera i als interessos generals de la mateixa". Certament, el dia 1 d'agost es constituïa de manera definitiva el primer consistori de la Girona de la Guerra Civil, amb Joaquim de Camps al capdavant i, tal com havia avançat Duran, sense cap representant ceñetista. Ara bé, tot i aquell restabliment de la corporació municipal, tant l'Expèdit com la resta de membres del Comitè Executiu es van continuar ocupant dels registres, de les confiscacions i dels empresonaments, de la depuració de càrrecs, com la que va afectar la sucursal gironina de la Sociedad General de Autores de España, i també de l'organització de les milícies i del control de l'armament. Unes actuacions, encaminades tant a aplicar el nou ordre revolucionari com a defensar la República, a les quals caldria afegir l'evocada per Joan Soler a *La Girona convulsa* (Maymí 2004, p. 77). Militant del POUM, aquest testimoni del moment recordava que a finals d'agost...

"una delegació del Front Antifeixista formada per

Joan Quer, Expèdit Duran, Antònia Adroher i l'industrial Benetti, com a tècnic, va anar a París per adquirir l'utilatge per muntar una fàbrica de municions, la qual fou instal·lada als tallers 'Tapón Corona y Variedades'. L'adquisició fou finançada amb els diners i valors trobats al Palau Episcopal, dipositat clandestinament per particulars”.

Per altra banda, abans d'entrar a l'Ajuntament, Duran encara va ser designat vocal, per la CNT, de la secció gironina del Comitè Escola Nova Unificada, i va prendre part en diversos mítings d'orientació sindical i d'afirmació ideològica. I tot i que *de facto* ja ho era, aviat arribaria l'hora, per al president del Comitè Antifeixista de Girona, de convertir-se en el màxim responsable de l'administració de la ciutat. Així és: el “camarada” Expèdit Duran aviat seria designat alcalde de Girona, o el que vindria a ser el mateix, president del Consell Municipal de la ciutat.

Expèdit Duran, un anarquista a l'alcaldia de la ciutat

Va ser el 21 d'octubre de 1936. Aquell dia, el mateix dia que sol·licitava fer l'examen d'ingrés a l'Institut de Segon Ensenyament de Girona –fou admès el dia 10 de novembre–, Expèdit Duran i Fernández, a l'edat de 32 anys, va ser elegit president del Consell Municipal de Girona. Fou al llarg de la sessió de constitució d'un nou ajuntament, el que es va formar com a conseqüència de la reorganització del poder municipal que, amb la dissolució dels comitès locals i la formació de consells municipals, s'estava duent a terme. D'aquí que aquell ple comptés amb la presència de membres de partits de classe i sindicats, tots ells disposats a incorporar-se a un ajuntament que s'havia de constituir “de conformitat a les disposicions emanades del Govern de la Generalitat de Catalunya”. Això volia dir amb nou representants d'ERC, nou de la CNT, sis del PSUC, tres del POUM, tres d'Acció Catalana i tres de la Unió de Rabassaires. Però no va resultar ser així. El

Comitè Executiu Antifeixista, reunit dos dies abans, havia decidit una composició diferent a la dictada per la llei, i per això aquell dia van possessionar-se dels càrrecs consistorials catorze membres de la CNT, Duran entre ells; sis del POUM, incloent-hi Antònia Adroher, que es convertia així en la primera dona a ocupar una regidoria de la ciutat, i finalment un representant del Partit Sindicalista. Per contra, com a senyal de disconformitat amb la composició seguida, s'hi absentaren els nou representants d'Esquerra Republicana i els tres –i no pas sis, tal com s'havia decretat– del PSUC. Unes absències que no van passar desapercubudes al recent proclamat president del Consell Municipal, que un cop designat també per a la Conselleria de Defensa i Vigilància, una de les vuit en què es distribuï la nova corporació, es va dirigir al ple, a mode de presentació, amb aquestes breus i alhora poc cerimonials paraules:

La Presidència lamenta l'absència dels partits que havent de formar part del Consistori no han assistit a la constitució, declara que prescindeix del discurs de ritual, ja que s'ha d'abandonar l'antic protocol al constituir-se un Consell municipal de tipus netament proletari que ha d'infondre una nova tònica en la vida de la ciutat, donant-li un caràcter típicament revolucionari.

Aquestes, però, no van ser les seves úniques manifestacions al llarg d'aquell ple, ja que just abans de donar per finalitzada la sessió, i després d'haver estat elegit també per a la ponència encarregada de redactar un projecte de carta municipal orgànica, Duran va tornar a prendre el torn de paraula, ara per fer la declaració d'intencions següent:

La Presidència diu que s'ha de prescindir de tot el d'ahir i malgrat que aquest nou Consell municipal ha d'estatjar-se en aquest vell caseró que ha aixoplugat el règim caigut, es transformarà radicalment la vida local per a

donar pas al règim de llibertat social instaurat des del 19 de juliol passat, satisfent les ànsies del proletariat, al qual demana tota l'assistència i tot l'ajut per arribar a bastir definitivament el somniat edifici llibertari.

I les obres, les primeres mesures, no es van fer esperar. El dia 24 de novembre, per exemple, el Comitè Permanent, amb Duran a la presidència, va aprovar íntegrament una proposta de municipalització de l'habitatge. Així, segons el primer dels set punts de la proposta, passaven a ser propietat de la comunitat, representada pel Consell Municipal, tots els immobles, solars per edificar i terrenys urbans compresos dins del terme municipal de Girona. Una transformació de l'antic sistema de propietat privada en propietat de tota la comunitat que no va tenir un suport unànime, ni tan sols dins del mateix Consell Municipal –i tot, tenint en compte que sobre el paper, malgrat la incorporació del PSUC el 28 d'octubre i d'ERC l'11 de desembre, no hi havia una oposició formal. En aquest sentit, precisament el mateix dia que com la resta de companys d'ERC era rebut per l'alcalde president amb alegria però “sense fullaraca ni preparatiu artifiçios” al consistori, Josep Maria Dalmau no s'estava de dir que la municipalització de l'habitatge suposaria un agreujament de la situació econòmica, i per això en demanava la seva suspensió. Com a resposta a aquella i a d'altres peticions, cap al final de la sessió, després d'haver defensat la llibertat dels individus i del municipi, Duran avisava que ell i els seus “de cap de les maneres” es deixarien arrabassar el que havien aconseguit amb tant d'esforç: “la llavor i l'hora de la sembra –sentenciava– és ara”.

No tan controvertides, però igualment destacables, van ser les actuacions fetes en matèria educativa. Amb un professor a la presidència del Consell i una mestra, l'Antònia Adroher, al capdavant de Conselleria de Cultura, no és d'estranyar que els assumptes educatius, lluny de ser descuidats, tinguessin una importància significativa. Tant és així que es van obrir noves escoles en antics convents, es van ampliar patis i dotar cantines,

es van millorar els sous de mestres i professors, es van establir nous ensenyaments a l'Escola de Belles Arts i, fins i tot, es va projectar la construcció d'una Escola Nova a la zona de les Pedreres. Dissenyada per l'arquitecte municipal Ricard Giralt i Casadesús, aquella nova escola, moderna i ben concebuda, havia de comptar amb una cantina, un gimnàs, cinema, museu... "Girona –apuntava *L'Autonomista* el dia 19 de desembre (19-12-1936, p. 1)– comptarà dintre de poc amb Escola modèlica, que serà l'orgull de la nostra ciutat. Fem vots per a què el que sembla un somni, sigui ben prompte una realitat". Aquells serien els primers projectes, malgrat modificacions posteriors, de la futura Ciutat Escolar Prat de la Riba.

Un altre dels temes importants que, en aquest cas obligadament, va abordar el Consell Municipal va ser la defensa de la ciutat i dels seus habitants. Eren anys de guerra, i calia establir les previsions i les mesures a adoptar en cas d'atac, fos del tipus que fos. I el paper de l'Expèdit en aquest sentit, des del capdavant de la Conselleria de Defensa, va ser destacat. Malgrat alguns imponderables de caràcter personal, com els problemes de salut que patí a principis de desembre o l'accident "d'auto" que tingué uns dies després tornant Barcelona, de la Primera Jornada de la Nova Economia, Duran va treballar abastament per garantir la seguretat a la ciutat. Entre d'altres coses, es va reunir amb els arquitectes per parlar de tots aquells treballs preventius a fer, cas per exemple dels refugis antiaeris, i va dictar i difondre, fil per randa, les prevencions i les instruccions a seguir en cas de bombardeig aeri o d'atac amb gasos. Des d'apagar les veles per evitar ser objectiu dels avions atacants fins a les tasques a realitzar en cas de ser un lampista, un farmacèutic o un metge, totes aquestes indicacions van ser trameses, a través de bans després publicats a la premsa, per un Expèdit Duran que aviat seria reelegit a la presidència del Consell Municipal.

Malgrat que el 28 d'octubre ja s'havia rectificat la composició municipal per tal d'ajustar-la més a la legalitat jurídica, el dia 11 de febrer de 1937 es van tornar a modificar les quotes de repre-

sentativitat. Fou a proposta de Joan Quer, del POUM, el qual va demanar constituir definitivament el Consell Municipal d'acord amb les normes dictades per la Generalitat de Catalunya en el decret del 9 d'octubre de 1936. La CNT, doncs, veia reduït el seu pes dins del consistori, es quedava amb nou regidors, però l'Expèdit mantindria l'escó. L'escó i també la presidència del Consell, en aquest cas després de ser proposat pel company Carles Gómez: "El company Gómez elogia la figura d'Expèdit Duran com a la més adequada i la més convenient per anar al davant dels representants de la ciutat", es llegeix en l'acta de la sessió. I per "la seva intel·ligència i reconegut tacte", Duran va revalidar el càrrec de forma unànime, amb el consentiment de tots els grups municipals. Més endavant, en el ple del dia 25 de febrer, també seria nomenat conseller de Presidència i Defensa, alhora que designat membre del Comitè Permanent.

Malgrat aquells canvis, però, el Consell Municipal no va perdre el caràcter revolucionari, i va continuar amb l'obra reformista iniciada uns mesos enrere. En la sessió del 16 de febrer, per exemple, s'aprovava un pla d'obres d'immediata realització, amb la inclusió d'un parvulari per al Grup Ignasi Iglésias. En aquest sentit, val a dir que essent Expèdit Duran alcalde, tot i la delicada situació econòmica, es van reformar els locals destinats a Tribunal Popular; es van construir murs de defensa al llarg del riu Onyar, concretament a l'alçada del carrer del Carme i del passeig de Canalejas; es van pavimentar vies importants, com l'avinguda Jaume I o la carretera de Madrid a França, i es va continuar amb l'obertura de carrers, l'enderroc de baluards i la demolició del convent de les Bernardes. A més, en aquella mateixa sessió de febrer també es va acordar de convocar, a proposta de Duran, una assemblea de consells municipals de les comarques gironines per tal d'unificar les obres de fortificació i defensa necessàries a la demarcació, especialment a les zones costaneres. L'objectiu, en paraules del mateix Expèdit, no era altre que convertir "la nostra terra en reducte i baluart (sic) indestructible del Front Popular que esclafarà per sempre més l'allau militar"

(*L'Autonomista*, 23-02-1937, p. 2-3). Mentrestant, en contrast amb aquelles iniciatives de cooperació conjunta, Duran i els seus feien arribar al ple municipal la seva enèrgica protesta pels casos de deserció que s'estaven produint. Demanaven, per això, que es fes caure el pes de la llei sobre tots aquells individus al servei de la República que pretenien abandonar els seus llocs per després traspassar la frontera. La guerra continuava.

A títol més individual, com a alcalde president, Duran també va dictar ordres de concentració de lleves, va signar el paper moneda emès pel Consell Municipal de Girona i va ordenar convèncer els pidolaires perquè s'acollissin a l'assistència social i deixessin la mendicitat. Tot això, és clar, mentre supervisava el funcionament de les conselleries municipals: "tenim entès, pel que ens informen els amics que tenim dins, que l'Alcalde Expèdit Duran, si alguna conselleria es mostra medrosament, és ell qui l'apreta fent comparances amb la labor de les altres", publicava *L'Autonomista* el dia 6 d'abril de 1937 (p. 2). A banda, també va participar en diversos actes, com a la manifestació organitzada el 21 de febrer pel Front de la Joventut Treballadora, o a l'acte d'homenatge que la ciutat va oferir al comandant Laguna, celebrat el dia 5 d'abril.

Però l'activitat de l'Expèdit en aquells primers mesos de 1937 no només estigué subjecta al Consell Municipal. També va dedicar part del seu temps al sindicat, a l'activisme anarcosindicalista. El dia 12 de febrer, per exemple, en ser anunciada la seva participació en un "grandioso mitin de concentración comarcal y de orientación política y revolucionaria", apareixia vinculat a les Oficines de Propaganda de la CNT-FAI. Pocs dies després, per cert, el setmanari anarquista *A la Lucha* (19-02-1937, p. 4) reproduïa part de la seva intervenció. Allí, al Teatre El Jardí de Figueres, entre nombrosos aplaudiments, Duran havia criticat la passivitat que es vivia a la rereguarda i la manera com no s'havia actuat per aturar la sublevació –"Y si se hubiera echado mano del oro del Banco de España en un mes se hubiera reducido la sublevación, comprando las armas suficientes para ello"–, a més

de lamentar el paper jugat per la Societat de les Nacions i la por que demostraven tenir països com França i Anglaterra –tot demostrant tenir un ampli coneixement de l’escenari internacional. Així mateix, havia demanat “aplstar a todos los que en la retaguardia siembran cizaña”, i no havia eludit referir-se al debat existent sobre què anteposar primer, la guerra o la revolució:

Alude a la República del 14 de Abril que llegó a España con 50 años de retraso. Y ahora para conservar aquella República, para continuar conviviendo en un régimen que solamente persiguió a los trabajadores, se lanzan consignas como esa de ganar la Guerra primero, que es todo un canto al pasado, a un pasado de horror.

Amb tot, aquella, l’anterior, no va ser una intervenció esporàdica, aïllada. I és que el dia 13 de febrer mateix s’anunciava de nou la participació de l’Expèdit en un altre míting de propaganda, en aquesta ocasió a Girona, a l’Albéniz, en el marc de la gira propagandística organitzada pels comitès regionals de la CNT-FAI. I encara li seria confiada, el dia 25 d’abril al saló municipal, la presidència d’un cicle de conferències d’afirmació anarquista, o més tard la clausura dels actes de commemoració del Primer de Maig organitzats per la CNT i la UGT. Un mes de maig que tot just començava, i que seria agitat.

El dia 25 de maig, a l’inici de la sessió del Comitè Permanent, el conseller de Cultura Josep Maria Dalmau, en representació de l’Esquerra, presentava una llarga proposta que començava així: “Durant la setmana del 3 al 10 de maig corrent, es produïren arreu de Catalunya i al mateix temps a la nostra ciutat, uns fets lamentables i dolorosos, els quals, sense volguer entrar a analitzar-los mereixen ésser condemnats per tots els republicans, demòcrates i anti-feixistes”. Les paraules exposades per Dalmau, efectivament, feien referència als anomenats Fets de Maig, un seguit de tensions, d’enfrontaments i d’episodis conflictius entre diferents forces antifeixistes que a Girona, tot i que

molt menys greus que a Barcelona, també van tenir la seva importància. Sense anar més lluny, van ocasionar una crisi política dins del Consell Municipal. I és que la proposta dels consellers d'ERC anava molt més enllà de la simple condemna dels fets: també retiraven la confiança a l'alcalde i als consellers d'Obres i de Finances "per la seva participació personal en els fets de referència", i, amb l'objectiu de facilitar la constitució d'un nou ajuntament, presentaven la seva dimissió dels càrrecs que ocupaven al Consell Permanent. No van ser els únics. En un sentit molt similar es van expressar —a través de Manuel Roset— els representants del PSUC, els quals a banda d'anunciar la seva renúncia a la Permanent van titllar els dirigents del moviment de "trotsquistes eternament traïdors" i d'"incontrolats", i van declarar que ni el president del Consell ni els consellers d'Obres i Finances els mereixien confiança, "per quant prengueren part activa en el moviment de referència convertint l'Ajuntament en un bloc de refugi i concentració de forces armades que s'havien aixecat contra el Govern de la Generalitat". Així les coses, davant de tals protestes i acusacions, l'Expèdit no es va quedar callat, i un cop arribat el seu torn es va intentar defensar. Així quedaren recollides les seves manifestacions en l'acta de la sessió:

La Presidència rebut la proposta d'Esquerra Republicana planyent-se de què es condemnin parcialment els fets lamentables i luctuosos que ensangonaren la capital de Catalunya els primers dies del mes en curs. Declara que pertany a la C.N.T., organització antifeixista cent per cent i planter d'homes valerosos disposats a tothora al sacrifici en ares de l'ideal, com han palesat diversament. No pertany doncs a Falange Espanyola, sinó que la combat, motius que no li permeten condemnar la protesta viril i enèrgica del proletariat contra les maniobres de determinades personalitats. Continua dient que aquesta protesta, a què es refereix, no anava contra la Presidència de la Generalitat ni

molt menys contra el Consell del Govern de Catalunya, car tres representants de la C.N.T. formaven part en el mateix. Diu que els fets els invocaren unes disposicions adoptades aïlladament per Consellers del Govern de la Generalitat, amb desconeixement del Consell i aprofitant l'absència del President de Catalunya. Prosegueix dient que en la declaració del P.S.U. es comet una falsedat de fets a l'afirmar que es convertí l'Ajuntament en un lloc de refugi i concentració de forces armades que s'havien aixecat contra el Govern de la Generalitat, s'apoya en el testimoni del vice-president del Consell Municipal, ciutadà Llorenç Busquets, per a desmentir aquella afirmació. Proclama l'adhesió sincera i lleial al Govern de la Generalitat de Catalunya i acaba demanant constin clarament en acta les seves manifestacions.

Aquelles explicacions de Duran, tanmateix, no van impedir que la proposta de l'Esquerra prosperés, i per això es declarà la dimissió del Comitè Permanent i es convocà un ple municipal extraordinari per al cap de dos dies. El dia 27 de maig, doncs, davant d'un nombrós públic, l'assumpte es va tornar a debatre, àmpliament. L'Expèdit va defensar altra vegada la seva posició personal, la dels seus companys del Comitè Permanent i la d'una CNT que, va dir, estava essent "objecte d'una maniobra per a desplaçar els seu membres de llurs càrrecs". Però les seves paraules no van fer canviar l'opinió dels representants d'ERC i del PSUC, i per catorze vots favorables i vuit en contra, els acords presos en el si de la Permanent foren ratificats. En conseqüència, Expèdit Duran es veuria obligat a deixar la presidència del Consell Municipal, càrrec que passaria a ser ocupat interinament pel republicà Llorenç Busquets.

Amb tot, Duran va continuar formant part de l'Ajuntament, ara, i segons la seva pròpia declaració, com a conseller a l'oposició. Un fet, aquest, que suscitaria les protestes dels regidors

del PSUC, els quals en la sessió del dia 4 de juny comunicaren “que ells no podien formar part d’un Consell antifeixista amb oposició”, i acte seguit abandonaren el consistori. Pocs dies després, concretament el dia 9 de juny, l’Expèdit seria detingut i empresonat per la seva presumpta participació en els Fets de Maig, acusat de rebel·lió militar. Alliberat unes quantes hores després, aquell mateix juny, coincidint amb l’arribada de Pere Cerezo a l’alcaldia de la ciutat, seria designat vocal de la Comissió de Finances. I tot, mentre a la ciutat començaven a aparèixer els primers rumors que l’acusaven d’haver-se escapat a París amb cinc o sis milions de pessetes a les butxaques. Això, però, no va fer deturar la seva activitat, ni dins ni fora de l’Ajuntament. En aquest segon sentit, per exemple, l’any 1938 encara va participar com a orador en diversos mítings. Amb motiu d’un d’ells, el *Front* del dia 28 de març (p. 2) diria: “Escoltant l’oratória del company Duran es té la impressió que estem davant d’un gran tribú; per cada pensament té la paraula adequada i precisa; el contemplar-lo enèrgic i elegant hom creu trobar-se davant d’un patrici romà”. En contrast amb aquelles informacions, en la sessió de la Comissió de Govern del dia 11 de gener de 1939, presidida per Rafael Portas, es llegia una comunicació del Jutjat General de Contraban per Evasió de Capitals que deia així:

Con el fin de facilitar la repatriación a España de los valores y efectos que evadió a Francia el procesado Expédito Durán Fernández, Alcalde que fue de esa capital, y por cuyo hecho se instruye sumario en este Juzgado, ruego a V.S. realice las gestiones necesarias para que por la Corporación de su Presidencia se designe persona que trasladándose al país vecino pueda constituir en depósito en lugar adecuado los citados efectos a disposición de este Juzgado [...]

En la sessió de l’endemà mateix, Pere Cerezo informava d’haver dipositat al Consolat de la República Espanyola a Perpinyà

DEL OTRO MUNDO

DON CHICHI TIENE UN ALEGRO O DAME TINTO CON SIFON

Nuestro inconmensurable don Chichi está que revienta de alegría. Durante el día de hoy ha logrado colocar unos cuantos bulos en otros tantos grupos de cándidos ciudadanos gerundenses.

Cautelosamente se ha mezclado entre las mujeres que formaban una cola, para adquirir pimientos morrones. Allí ha encontrado a su amiga, la muy piadosa doña Ruperta, ex presidenta de la «Asociación de Devotas de San Agapito». Don Chichi, ha destizado al oído las siguientes palabras:

—¿No sabe la noticia, doña Ruperta?

—No, don Chichi. Diga, diga. Me devora la impaciencia.

La voz de nuestro héroe se hace persuasiva; acaricia como un guante de terciopelo.

—Durán... el que fué alcalde.

La beata —a hurtadillas— se persigna y exclama:

—¡Jesús, María y José!... ¡El diablo en persona es el tal Durán!

Añade don Chichi:

—¡El falsificador de billetes de peseta!

Pero la santurriona está picada por la curiosidad.

—Diga, diga... Continúe.

—Durán, ha marchado a París...

¡Se ha escapado, llevándose cinco millones de pesetas!

***

Después, don Chichi ha encaminado sus pasos a una trastienda acreditada, donde se reúnen una

docena de fascistas emboscados. Su entrada ha sido triunfal.

—¡Dichosos los ojos!

—¡Alabado sea el Señor!

—¡Don Chichi!

Y él, ha comunicado la buena nueva, como otro ángel de la Anunciación... un ángel calvo y feo.

—Voy a darles un noticia.

—¿Qué? —Han preguntado doce bocas y veinticuatro oídos.

—Es algo sensacional... Mañana llega, de incógnito, a Gerona, su Ilustrísima, el señor obispo de la diócesis.

La estupefacción fué inenarrable. Pero, don Chichi, continuó verdaderamente entusiasmado:

—Y celebrará misa, en casa de doña Fortunata... ¡para el pronto aniquilamiento de los malditos rojos!

***

Don Chichi se ha ido a su casa, sintiendo la satisfacción del deber cumplido.

Tendido en una mecedora, mientras su hija, Purificación, le quitaba los zapatos, para ponerle las zapatillas, don Chichi, ha exclamado, entornando voluptuosamente los ojos:

—Estoy contento, muy contento... Dame un poco de tinto con sifón.

EL FANTASMA DEL OESTE

El próximo capítulo ya veremos cómo se titulará.

Els rumors de la marxa de Duran a París amb les butxaques plenes de diners van arribar a la premsa de l'època. AMGi, Gerona CNT, 24-06-1937, p. 1.

Segons els documents del Servicio de Migración de Mèxic, la família Duran va sortir de França amb data –aproximada– de 8 de març de 1939. L'Expèdit, la Josefina i la Liliana van creuar l'Atlàntic a bord del buc Orizaba, i van arribar a Mèxic, concretament al port de Veracruz, el dia 13 d'abril del mateix any, en qualitat d'exiliats polítics.

Un cop a Mèxic, Duran, amb data 13 de juny de 1939, es va inscriure a la Societat de Beneficència Espanyola, i el 10 de setembre de 1940 es va naturalitzar mexicà. A més, va continuar vinculat al moviment anarquista. Per exemple, va pertànyer al grup Salvochea de la regional andalusa.

Va viure i treballar a Mèxic fins que la seva filla, Liliana Duran, que desenvoluparia una important carrera com a actriu, es traslladà a viure a Veneçuela amb motiu del seu matrimoni. Era l'any 1955 i Expèdit també féu el mateix camí. A Veneçuela, va treballar com a empleat d'IPOSTEL (Instituto Postal y Telegráfico) i va ser membre del sindicat de treballadors postals fins a l'últim dia. El 16 de desembre de 1974, després d'haver participat en l'organització i la celebració del Nadal a la seva oficina i d'haver iniciat la tradicional *Novena de Aguinaldos*, va morir a casa, a Caracas, a causa d'una insuficiència cardíaca.